

Csodálatos ifjúság

*Hermann Hesse 1907 és 1910 között
keletkezett elbeszélései*

Hermann Hesse 1904 és 1912 között a Bodeni-tó partján egy kis faluban, Gaienhofenben él.

A gaienhofeni évek kedveznek a kisprózai alkotásoknak. 1907-ben jelenik meg Hesse első elbeszélés-válogatása *Diesseits* (Evilág) címmel, amely egyetlen év alatt 12 kiadást él meg. Nem csoda hát, hogy Samuel Fischer, Hesse kiadója, további elbeszélések írására buzdítja a költőt, hisz a *Diesseits* még a *Peter Camenzind* című regény óriási sikerét is felülmúlja. 1908 októberében megjelenik tehát a második elbeszélés-kötet, a *Nachbarn* (Szomszédok), melyben a szerző a korábbi években folyóiratokban és napilapokban publikált kisprózai alkotásait gyűjti egybe.

Különös, hogy Hesse nem vallja magát elbeszélőnek, s miként a regény műfajmegjelölésével, úgy az elbeszélésével is csínján bánik, hisz, amint az egy 1908-ban írt leveléből kiderül, a fiatal írógenerációval együtt ő is valami új formát keres, amely különbözik a klasszikus elbeszélés formai követelményeitől: „Jobban tudom, mint sok jó szándékú kritikus, hogy igazából nem vagyok elbeszélő. A mai regények kilenc tizede, sőt még annál is több nem elbeszélés. Mi, mai »elbeszélők«, kivétel nélkül egy holnaputáni művészetet képviselünk, melynek formai törvényei még nem jöttek létre. Amit tulajdonképpen »elbeszélésnek« neveznek, az cselekvő emberek között zajló események ábrázolása, miközben mi most

annak igényét érezzük, hogy a magányos egyént ábrázoljuk. Talán új művészet születik ezekből a kísérletekből...” – írja Hesse Eduard Engelsnek, a *Württembergische Zeitung* kiadójának.

Hesse szerint nem az író keresi a anyagot, hanem az anyag keresi meg íróját; egyfajta determinizmus ez, ami elől az író nem menekülhet, és ami természetesen nem szünteti meg a felelősségét. Ellenkezőleg; az igazi alkotó lelkiismerete tévedhetetlen mércével mér, ezért kizárólag ez az egyetlen törvény, melyet a költőnek feltétlenül tisztelnie kell.

Hesse prózáját átítatja a lírikusi alkat. Prózaírási – és ez általában igaz első írásaitól a kései alkotásokig – nem „drámaiak”, inkább „lírikusak”, különösen a századfordulótól az első világháborúig tartó alkotói korszakban, melyben romantikus-újromantikus próbálkozások után az impresszionizmus formanyelvével kísérletezik, és sokszor a magányos különcök – csavargók, kisemberek, kisiklott életű polgárok, művészek, kamaszok és fiatalok – lelki alkatát és természetét vizsgálja, a külső természetet mint egyfajta megragadható és közvetlenül érzékelhető világot használván fel a lélekábrázoláshoz. Volker Michels, Hesse egyik legavatottabb ismerője és műveinek német kiadója így ír erről: „Hesse elbeszéléseiben erősebb a lírai elem, mint a drámai, és a cselekmények kötetlenül és organikusán harmonizálnak a természettel, a viharokkal és a mindenkori *genius locival*. Ettől összetevethetetlenek ábrázolásai. Hessét nem érdekli, hogy ezzel megsérti-e a normatív vagy a mindenkori divatos értékelési kritériumokat.”

Válogatásunk a legkorszerűbb, legújabb és legteljesebb német Hesse-kiadás elvét követve kronológikus és nem tematikus rendben közli az írásokat. Ezért fordulhat elő,

hogy itt is szerepelnek olyan témájú elbeszélések, mint a magyar Hesse-életműsorozat legutóbbi kötetében (Hermann Hesse: *A márványmalom. Válogatott elbeszélések I.*). Ezek az úgynevezett Gerbersau-történetek (*Csodálatos ifjúság, Az eljegyzés, Hazatérés*). Gerbersau, vagyis a „Cserzővargák mezeje” Hesse szülővárosára, az északi fekete-erdői Calwra és a városka legfontosabb iparára utal. Az író szeretettel, néha ironikusan vagy akár keserédes kritikával ábrázolja egy letűnőben lévő világ életét: miliőjét, lakosait, a világtól elszigetelten élő, önző és kegyetlen, minden újszerűt és idegent elutasító kispolgár provincializmusát. E történetek között több önéletrajzi ihletettséggű is található.

A *Csodálatos ifjúság* a fiatal Hesse 1899-es nyaralásának élményeit dolgozza fel. Hesse, a nehéz természetű, makacs és megzabolázhatatlan kamasz, aki megszökik az iskolából, pisztolyt vásárol, hogy öngyilkos legyen, a szülők és rokonok megkönnyebbülésére végül könyvtárosnak tanul, és állást talál Tübingenben. A fikcionális történet idején Hesse huszonkét éves fiatalember – hőse valamivel fiatalabb lehet, amikor is újra találkozik szülővárosával, családjával: anyjával, apjával, nővérével, öccsével és távolabbi rokonaival. A gerbersaui miliőben játszódó történet főhőse beleszeret nővére barátnőjébe, aki a szünidő egy részét ugyancsak itt tölti. A pasztell színekkel megfestett idillt csak leheletfinom rezdülések borzogatják. A nyár véget ér, a szünidő is elszáll, az ifjút kijózanítja a szeretett lény, aki – mint Hesse legtöbb női alakja – erettebb a lelkes ifjúnál. Nem igazi szerelem ez, inkább csak a 19. század végén élő, tapasztalatlan és bátortalan fiatalember érzelmi kalandvágyának megnyilvánulása korának társadalmi viszonyai között.

Az eljegyzés ironikus, tragikomikus szerelmi történet. A beszélő nevet viselő főhős (Ohngelt, vagyis érvényte-

len, jelentéktelen) arra kárhoztatik, hogy soha ne hagyassa el szülővárosát. Inaséveit is ott tölti, hogy aztán nagynénje fehérárú-kereskedésében dolgozzék eladóként, majd idővel át is vegye az üzletet. Ennek azonban az a feltétele, hogy egy tisztességes, helybéli lányt vezessen az oltárhoz. A kis termetű, ügyefogyott pojáca törekvése, hogy lehetőleg csinos, kívánatos és a külvilág szemében is elfogadható arát szerezzen magának, meddőnek bizonyul. Ohngelt beleszeret a városka szinte minden hajadonába, de egyik sem törődik vele, mindenki csak gúnyolja, míg aztán végül hozzámegy ahhoz a lánynak, akit ő ugyan sokáig figyelemre se méltat, aki azonban komolyan veszi, és végül döntésre is készíti a fiatalembert. A provinciális környezet gyámoltalan kis figurája nem törhet ki életteréből: odaköti szerencsétlen alkata, habitusa, az anyja, a nagynénje, jövedőbelije és a bolt. A frigy hosszabb távon azonban gyümölcstelennek bizonyul, hisz a történet bevezetőrészében, mintegy az elbeszélte időt megelőző elbeszélés idejében immár Ohngelt pártában maradt lánya szolgálja ki a vevőket, akiket évtizedekkel korábban még a reményteli ifjú igyekezett lép-re csalni. Ohngelt, a fehérárú-kereskedés és Gerbersau immár a múlté.

A harmadik Gerbersau-történet, a *Hazatérés* más nézőpontból ugyan, de hasonlóan kíméletlenül, melankolikus iróniával mutatja be a német kisvárost. Schlotterbeck – Ohngelttel ellentétben – életrevaló férfi. Igaz, gyermekkori gyenge fizikuma miatt nem a honi tímármesterségre tanítják, hanem kereskedő lesz, ám szerencséjére megerősödik, és nekivág a nagyvilágnak: Svájcban, Angliában, Amerikában, majd Oroszországban próbál szerencsét. Neki sikerül hát kiszabadulnia Gerbersau szorongató légköréből, és világlátott, tapasztalt emberként, harminc év után, ötvenévesen visszatér szülővá-

rosába, hogy öregkorára letelepedjen – ott, ahonnan kalandos élete elindult. Arra azonban nem számít, hogy mi alatt ő a nagyvilágban sokat változott és tapasztalt, a német városka ugyanolyan maradt, mint volt. A városkép alakulgat, fejlődget ugyan, ám az emberek annál kevésbé. A kisváros kitaszít mindenkit, aki nem alkalmazkodik hozzá. Így válik megbélyegzetté az özvegy Entriß asszony is, akit Schlotterbecknek végül sikerül megmentenie és kiragadnia ebből a környezetből.

A *Matthias atya* anyagát Hesse a *Neue Zürcher Zeitung*-ból ismerte meg. Egy kettős életet élő szerzetes esetét dolgozza fel derűs formában. A páter pénzszerző misziós útja végén egy napra beleveti magát a világi életbe, de csalók közé keveredik, akik leitatják és kirabolják. Az egyetlen mentsvár egy gazdag és kecses özvegyasszony, aki pénzt és fedezetet nem ad ugyan a becsapott férfinak, de megígéri, hogy támasza lesz a férfi új életében, miután törvényesen tisztázta magát a rendben, illetve a hatóságok előtt. Az aránytalanul súlyos büntetést derűsen fogadja az elítélt, mert bízhat a hölgy ígéretében és az új életben. Matthias atya kettős élete, a szellemi és természeti szféra, az aszkézis és élvhajhász világi élet ellentéte szinte minden Hesse-hősre jellemző. Ezek a hősök arra törekednek, hogy kiegyensúlyozzák, feloldják e pólusokat az egybeolvasztó egységben és egészben.

A *világjobbító* bohókás, különc és megváltó szándékú reform-életének, valamint a müncheni bohémok közt és a „vissza a természethez” jelszót hirdető vegetáriánus próféták közt megélt kalandjai is tartalmaznak önéletrajzi elemeket. 1907-ben Hesse maga is kísérletezett alternatív életformákkal. Néhány hetet töltött a Monte Verità, Ascona közelében, Henri Oedenkoven, egy holland gyáros fiának úgynevezett természet-településén, és ezt követően is hónapokig szigorú vegetáriánusként élt. A tolsztojánusok,

vegetáriánusok, a társadalomból a természetbe kivonuló, prófétai hajlamú reformerek, világjobbítók és aszkéták fennkölt törekvéseit, de az ugyancsak magukat szenteknek tartó művészforradalmár álzeniket is igencsak nagy távolságtartással és karikírozva mutatja be Hesse. Dr. Reichardt is csalódik a bohém-prófétákban és a „természetes életben”, visszatér hát a rendezett polgári világba, és feleségül veszi Ágnest, az egyszerű, gyakorlatias polgárlányt.

A *Barátok* című elbeszélés 1907-1908-ban született, azonban elkallódott. Hesse 1948-ban fedezte fel iratai között, és ezért csak 1949-ben láthatott napvilágot nyomtatásban a *Neue Zürcher Zeitung*-ban. Hesse az írás idején foglalkozott Arthur Schopenhauer filozófiájával – ennek nyomai az írásban is felfedezhetők Hans Calwer és Heinrich Wirth beszélgetéseiben az igaz útról, Buddháról és magáról Schopenhaueréről.

A történet a tübingeni egyetemi miliőben játszódik, és egy felbomló gyermekkori barátságot örökít meg: az erős egyéniségű, kezdeményező Hans Calwer és az őt követő, alkalmazkodó Erwin Mühletal kapcsolatának felbomlását, mindkettőjük öneszmélését és saját útjuk keresését. Calwer átmenetileg a nála négy évvel idősebb különc „parasztfilozófus” vonzáskörébe kerül, vidékre költözik, vegetáriánus lesz, de hamarosan rájön, hogy ez nem az ő útja. Erwin már-már elzúllik, de némi külső segítséggel visszatér a diákegyesületbe, eljegyez egy lányt, és elégedetten vág neki a polgári életnek. Hans életútja nyitott marad.

Hesse 1909 júniusában gyógykezelésnek veti alá magát Albert Fraenkel orvosprofesszor badenweileri szanatóriumában, mivel depresszióját nem sikerül leküzdenie, hiába próbálkozik reform-életmóddal, vegetarianizmussal, absztinenciával, és hiába mélyül el Buddha tanulmányozásába. Szanatóriumi élményeit többek között *A béke hona* című írásában dolgozza fel. A gyógyüdülő

kedvelt motívuma nem csupán Hessének, aki például a sorozatunkban már megjelent *Fürdővendég* című elbeszélés színhelyéül a Zürich közelében lévő Baden szanatóriumát választja, de említhetjük a 20. század első felének legismertebb „szanatórium-történetét”, Thomas Mann *A varázshegy* című regényét is. A szanatórium mikrokozmoszában az egészségesek világától elzárt, kirekesztett betegek közössége él, tehát – mint a fikatív kisváros, Gerbersau lakosai, vagy a természetben aszkétaként élő, a társadalomból önként kivonuló különcök, vagy akár egy hajóúton átmenetileg összezárt különféle alakok bemutatásához hasonlóan – ez pedig kitűnő lehetőséget nyújt e magányos és fura hősök ábrázolására. *A béke hona* húsz állandó vendége közül hármat mutat be: egy élhetetlennek tűnő melankolikus írót, akit első írása tett ismertté, és aki képtelen túlélni árnyékán; egy neuraszténiás, gazdag hölgyet, aki örökösen öngyilkossággal fenyegetőzik, csak hogy felhívja magára a figyelmet, valamint egy bámulatos emlékezőtehetséggel megáldott svéd levéltárost, aki alkoholizmusából kíván kigyógyulni. Az orvos nem betegségeket kezel, hanem embereket, s ez a gyógy mód többnyire hatásosnak is bizonyul. A békés elszigeteltségben és elégedettségben élő „vendégek” azonban minduntalan elszomorodnak, ha valamelyikük visszatér a világba, mert bármennyire vad, erőszakos és embertelen is ez a világ, mégiscsak benne zajlik az igazi élet.

A Berthold regénytörredék, bár befejezetlenségében is lezártnak tekinthető. A harmincéves háború idején játszódó történet főhőse jellegzetes hessei alak. Az író 1943-ban úgy emlékszik rá vissza, mint az 1930-ban megjelent *Narziss és Goldmund* című óriás-elbeszélés művészfigurájának, Goldmundnak az előképére. A hatalmas testi erővel megáldott vadóc Bertholdot apja – okulván idősebb, elzúllott fia sorsán – papnak szánja. A fiú Kölnbe

kerül, kitűnő latinista és dialektikus lesz. Barátai révén belekóstol az életbe, megismerkedik a szerelemmel, ám amikor az őszinte és idealista Bertholdot Johannes, a hatalomra törő pragmatikus barát becsapja, és igyekszik elcsábítani Berthold kiválasztottját, akit Berthold tiszta szerelemmel csak messziről csodál, megfojtja Johannest, és eltűnik a nagy háború forgatagában. Itt ér véget Berthold fejlődésregénye.

A *Vándorúton száz évvel ezelőtt* romantikus idill, a történet valamikor a 19. század elején játszódik. Két ifjú barát – egy tanár- és egy festőművészjelölt – felkerekedik élete első nagy útjára Itáliába, a művészetek honába. A Bodeni-tavon egy révész viszi át őket hajójával. Az úton érdekes társalgás bontakozik ki a véletlenül összezárt utasok között. A festőnek különösen a brémai üzletember és gyönyörű lánya tűnik fel, és természetesen beleszeret a lányba. Amint kikötnek, a brémai úr meghívja vacsorára a fiatalembereket; az ifjú képet rajzol a lánynak, és a végsőbúcsúnál átadja neki. A romantikus nyári idill az elválás borongós hangulatával zárul.

A *technika csodái* rövidke humoros írás egy élheteretlen fiatalemberről, aki szerelme miatt utazásra szánja magát, ám minél inkább igyekszik legkorszerűbb technikai csodáival – angolos sportpipájával, villanyborotvájával, szivarvágójával és töltőtollával imponálni a kedves lánynak és szüleinek, annál nagyobb szerencsétlenségek érik, míg végül megszabadul a végzetes eszközöktől.

A *Búcsú* egy tragikus sorsú fiatalember búcsúlevelét közli, aki egész életében művész vagy gondolkodó kívánt lenni, ám be kellett látnia, hogy bár elégedetlen hétköznapi sorsával, nem emelkedhet fel a muzsika és a bölcsélet magasabb szféráiba, ezért inkább búcsút vesz életétől.

Horváth Géza